

AD OPERA SANCTI PASCHASII RADBERTI PROLEGOMENA.

S. PASCHASII RADBERTI ELOGIUM HISTORICUM.

(Apud Mabill., Acta sanctorum ord. S. Bened., tom. II.)

CAPUT PRIMUM.

Radberti vita, natale solum, educatio.

1. Tanta fuit PASCHASII RADBERTI apud homines sui temporis existimatio, ut Engelmodus Suessionensis episcopus carmen condiderit de ejus laudibus, eidemque a thuc viventi nuncupaverit. Præter Engelman abbas piissimus multos habuit laudatores, ut inferius dicam; nullum vero, qui res ab eo gestas accurate in litteras retulerit. Vir quippe modestiæ singularis, cum obitum suum præsensisset imminere, convocatis fratribus extremum vale dicens, ne quid de vita sua scriberetur, dicitur interdixisse, testante Antonio de Caulincurte in Corbeïensi Chronico ms. quod superiori sæculo inenite conditum est. Engelmodi de Radberto poematum, rude prorsus et obscurum, quod ipsius Radberti operibus a Sirmonio præmissum est, non viam est tanti ut hic recederetur; sed satis esse duxi, si inde, quæ ad illustranda viri sancti gesta faciunt, hoc in elogio delibarem.

2. Natus est Radbertus in pago Suessionico, aut forsitan in ipsa urbe, parentibus ignotis. Cum enim in monasterio B. Mariæ ejus urbis Deo puer consecratus sit, id argumentum est eum in lignam Suessionensem fuisse. Suspiciatus sum aliquando virum sanctum ortum esse apud Basilicas [*Basoches*], oppidulum Suessionici pagi, ea motus ratione, quod petentibus ejus loci incolis librum de Vita et Passione sanctorum Rufini et Valerii expolierit. Falli nunc certe chronographus Corbeïensis prælaudatus, cui *Radbertus Paschasius natione Romanus, in ordine diaconorum septimus* fuisse dicitur, et a beato Adalardo in Galliam adductus. In idem erratum impiegit Menardus noster, et alii nonnulli. Errandi occasio nata mihi videtur ex comminatione nominis et ordinis Paschasii S. R. E. diaconi, tempore Symmachi papæ, qui tamen Paschasius ejus annis trecentis superior fuit Paschasio nostro. Quidquid sit, proprium huic nomen erat Radberto, quo nomine subscribit synodo Parisiensi; eidemque scribit Lupus: ascititium Paschasio, quod agnomen proprio nomini præponere ipse solet, ut in epistola ad Carolum Calvum inferius referenda.

3. A tenerioribus annis educatus est in Suessionico virginum Benedictinarum cœnobio beate Mariæ sacro; cujus parthenonis historiam recens composuit noster Michael Germanus, studiorum meorum socius et adiutor. Istius beneficii Paschasius meminit non semel in Inculcationibus suis, nempe in expositione psalmi XLIV. et in libello de Virginitate beate Mariæ: quod utrumque opus prædictis sanctimonialibus dedicavit in grati animi monumentum. His enim in locis se earum alumnum profitetur, maxime in epistola nuncupatoriis. Accedit Engelmodi testimonium in poemate, ubi de istis virginibus agit in hunc modum:

A His etenim temet vegetandum providus auctor,
Imperio qui cuncta tenens, excelsa vel ima,
Æterna ratione regit quod condidit ipse,
Legavit tenerum, cum prima cre; undia matris,
Quæ genuit, nigri facient tegmina panni,
Expositumque vorax ambiret mortis imago.

Ex his versibus obscure intelligimus Radbertum puerulum, matre orbatum, in vitæ discrimen incidisse: ob idque expositum, pro more illorum temporum, quasi deploratum; aut certe in ædem virginis Deiparæ illatum sanitatem recepisse, et sanctimonialium providentiæ cœlitus commissum.

CAPUT II.

Ejusdem tonsura, vita secularis et monastica.

4. Eo in parthenone constitutus Radbertus, corona clericali insignitus est, uti ipse fatetur initio libri tertii de Expositione psalmi quadagesimi quarti, Engelmo lo his versibus concinente post prædicta:

B Germine quæ spero divini sanguinis ortæ,
Angelique chori conferta dote gregales,
Te quoque concivem cœli super ardua raptum
Rite ministeris aptarunt Coactipotentis.

Audiendus Sanctus ipse in loco mox citato, Suessionenses alloquens sanctimoniales. « Idcirco, dilectissimæ, dum perpendo excellentiam vestram, dum considero sponsalitatibus jura et laudes ubique divinas, vereor loqui, ne forte offendam in quibus placere desidero, si non debitam exhibebo reverentiam meis ubique in scriptis, quas sic in cœlo, ubi nomen delistis, intelligo honoratas, ut non solum sponsæ, verum etiam flores Ecclesiæ et ornamentum Sponsi sitis. Quas cum in dexteris benignissimi Dei et Salvatoris nostri Christi contueor multiplicitate varietate decoratas, ingenisco valde, eo quod coronam quam susceperam puerulus coram sancto altare Genitricis Dei, vestris cum precibus et officio laudis, quo vestra sponso Deo regi immortalis corla consecrantur et capita, longe diu exsulatus in sæculo perdidit eam, coinquinatus multis mundanis actibus. »

5. Humili ac modesta hac confessione docet nos vir sanctus, se ex eo monasterio discessisse in sæculum, in quo mundanis actibus dedit operam (in clericali, an laicali vita?); atque multum temporis hoc in vitæ genere consumpsisse. Quam ob rem ita subdit: « Unde rogo sauciatus, dum corla sursum sublevatis, ante vobis jam concessam divinitatis gratiam mei memores sitis exorando, quatenus, vestris interventibus meritis, clementissimus Judex penas a me debitas removeat, reddatque pius coronam perditam. »

6. Postea Radbertus, sæcularis vitæ pertæsus, secessit in Corbeïense monasterium, in quod admissus est (testante Gualdone monacho in prologo libelli de Vita S. Anscharii) a S. Adalardo abbate, quem suum ipsius magistrum ac præceptorem passim ap-

pellat. **Eo in loco** litteras excoluit tanta industria, sedulitate ac pietate, ut ipse postmodum sodalibus suis præceptor fuerit approbatus, magnamque sui existimationem promeruerit apud omnes. Corbeiam Radberti ætate, inquit Sirmondus, cum plurima illustrarint, haud scio tamen an Radberto ipso quidquam fuerit illustrius, viro scientia et integritate atque omnibus religiosissimæ sanctissimæque vitæ insignibus præstantissimo; cujus et sapientia ceteri doctiores, et exemplo sanctiores, et studio ac vigilantia, cum omnibus præset, excitatores fuerunt.

CAPUT III.

Præceptoris munus, exercitia, discipuli ac legationes.

7. Radbertus litteras humaniores non leviter attingerit, ut constat legenti ejus scripta, in quibus profanos auctores aliquando in medium adducit: nec dubito, quin etiam alios ejusmodi imbuerit disciplinis. Et eas quidem disciplinas, quantum necessarium fuit, ad animi sui aliorumque informationem ad id dicit; ad potissimum ejus studium fuit in sacre Scripturæ sanctorumque Patrum lectione ac meditatione. Hinc est quod diebus solemnibus Evangelium coram sodalibus suis edissererat nondum abbas: cujus rei fidem facit prologus in Mathæum ad Gunthlandum monachum. « Dum sacre professionis obedientia, inquit, coram fratribus Evangelium, uti consuetudinis est, diebus solemnibus, licet inclinato loquendi genere, exhortandi magis gratia tractaretur, cœperunt nonnulli eorum religione ferventes instanti devotione frequentèr exposcere (nec si possem, intendentes) beati Matthæi Evangelistæ textum narrationis per ordinem explicarem. »

8. Omnino vero in studiis ac scriptis suis vir sanctus nullum prætermittebat officium monasticæ vitæ: sed *furtivis horis*, uti ipse ait in prædicto Prologo, *quia sub hac disciplina aliter non vacat, scribendi diligentiam persolvebat*. Quippe videbatur ei « nulla in præsentiarum actio beatior aut verior, quam angelicis interesse officiis, et divinis admisceri colloquiis, et aspectibus præsentari. » Hæc enim ejus verba sunt initio prologi in expositionem psalmi XLIV. In omnibus otium maxime delectabatur, ratus concessum esse monachis otium et solitudinis opportunitatem, « non ut ignaviter torpeamus, sed ut meditetur in mandatis Dei, in laudibus et contemplatione divina, in Scripturis sacris, in lege et prophetis, in Evangelio et doctrina apostolorum, in traditionibus sanctorum Patrum, si quo modo quæ novimus, Christo exhibeamus. » Huc fere omnia sua direxit studia et lubricationes omnes, nimirum ut supinam otiositatem vitaret, quod postea uberius dicendum erit.

9. Discipulos quamplures habuit Radbertus in academia Corbeiensi, quos inter insigniores fuisse Adalhardus junior, senioris discipulus ac vicarius in reginine monasterii; S. Ansharius, nationum septentrionalium apostolus; Hildemannus, et Odo, ambo, unus post alterum, Bellovacenses episcopi, intermedio Hermenfrido: Warinus Corbeie novæ post abbas, aliique permulti.

10. Inter hæc varias obtit legationes, peregrinationesque. Anno quippe 822, causa novi canonis (sic ipse loquitur in lib. 1 de Vita Wala, cap. 7) in Saxoniam, ut scilicet Corbeie novæ conditio solveretur, profectus est una *cum Antonio et Arsenio*, id est Adalhardo abbate et Wala ejus fratre: *quorum is comes fuit in omnibus specialis, et quasi tertius inter eos in omni negotio*, ex ejusdem libri cap. 14. Dein anno 826, cum, mortuo Adalhardo abbate Corbeie Gallicæ monachi in Walam suffragia sua contulissent, ipse missus est ad Ludovicum Augustum, ut istius electionis confirmationem ab eo impetraret. « Defuncto Antonio, » inquit Radbertus in libri jam citati cap. 11, « paulo post substituitur pastor eximius ejus in loco: ob cujus nimirum electionem a

fratribus egomet directus, mox obtinui apud Augustum quod olim omnes optabant. » Quo in munere cuidam optimatum interroganti cur hominem tam severum elegissent, respondit inter alia Paschasius, eum præferri oportere, *non qui post tergum eat, sed potius eum qui præcedat*. Nec solum a domesticis, sed etiam ab ipso Ludovico Augusto publicis negotiis adhibebatur. Anno enim 851 ab eo in Saxoniam causa sacre (ut puto) expeditionis, quæ per Ansharium in populos septentrionales, procurante imperatore, tum fiebat, legatus est, ex ejusdem libri cap. 8, unde *cum remeando Agrippinam venire*, comperit Walam exsilium tulisse pro munere. Denique, Wala exsulante prope *Limanium lacum*, ipse ab eodem Augusto directus est *ob ecclesiasticarum rerum et monasticarum negotia*, ex lib. II cap. 10. Quo vero in loco ipsum habuerit Wala, quantique ipsius consilia fecerit, inde constat quod nusquam fere sine eo aut iter agebat aut negotia tractabat. Hunc quippe socium habuit tum in comitiis regni Judithæ causa convocatis, ex ejusdem lib. capitibus 9 et 10, tum in profectione ad Gregorium papam IV, ex capitibus 15 et 16. Nihil tamen, meo quidem iudicio, Wala in Paschasium amorem plus commendat, existimationemque sic testatur, quam extrema Wala morientis verba, quæ Paschasius refert in Epitaphii lib. 1, cap. 5, in hunc modum: « Infelix nimum ego, qui ultima verborum tuorum monita tam longe absens hausi! Ais namque, ut noster mihi Chremes attulit, aisque: Ita, fili, fac si quo modo, quæcumque vis scis boni, opere agas, ne tui minor inveniaris. Hæc tua, mi Pater, mihi novissima verba: hæc tuæ astimtionis mandata. Non quod scierim quod perfectus sim; sed ut sciendo proficerem, sollicitè procurabas. » Nihil tenerius istis Wala verbis, nihil modestius hæc Paschasii sententia.

CAPUT IV.

Leviticus gradus, abbatis dignitas et gesta.

11. Tantus cum esset apud omnes vir sanctus, ita tamen de se modeste semper sensit, ut Levitico gradu fuerit contentus, nec unquam ad sacerdotium suscipiendum adducti potuerit. Hinc familiaris illi erat subscriptio ista: *Paschasius Radbertus Levita, monachorum omnium peripsema*. Quam modestæ significationem amplius factus probavit quam verbis.

12. Neque tamen inferior ille gradus removit ab eo dignitatem abbatialem, quam Isaac abbate Corbeiensi mortuo inire coactus est.

Tertius a primo decimus, sed quartus ab ipso, Qui dedit Ausoniis leges et fœdus in arvis,

inquit Gualdo monachus, initio carminis de Vita S. Ansharii. Nempè Radbertus a S. Adalhardo, qui Italiam sub Pippino minorenni moderatus est, quartus fuit abbas Corbeiensis; nam præter Adalhardum juniorem Adalhardo seniori successerant Wala ejus frater, Heddo, et Isaac Radberti decessor. Tempus initii a Paschasio regiminis annum 844 signat Chronicon Corbeense manuscriptum.

13. Biennio post concilio Parisiensi interfuit, et a Patribus obtinuit litteras in confirmationem immunitatis Corbeiensis. Qua de immunitate agit Gualdo monachus in prologo Vitæ sancti Ansharii, supra. Interfuit etiam synodo Carisiacensi Paschasius, anno 849 convocata adversus Gottescalcum, quem sine dubio habebat in animo, cum dixit libro octavo in Mathæum: « Quapropter scire certo debemus, quotiens aliquis perit, non ex præstimatione Dei, ut quidam male sentiunt, neque ex voluntate Patris perit, sed proprio suo peccato justoque Dei iudicio. »

14. Eo in munere variis curis pulsatus, studia intermittere coactus est. Sic enim hanc in rem loquitur initio tum expositionis in psalmum XLIV, tum libri quinti in Mathæum, ubi hæc legimus: « Expositum in Mathæo, charissimi, quod olim inchoa-

vêram, ut, eo in officio fratribus pensum servitutis meæ pro voto persolverem; multis demum, suscepto regiminis loco, præpeditus sollicitudinum curis, et cœusarum sæcularium variis implicatus negotiis, tantum a me longe abductus, quantum a studio literarum remotus, non solum illud imperfectum reliqui quod cœperam, verum etiam prætermisso quietis bono memetipsum pene plurimis aurarum allisus impulsionibus in naufragium dedi. Sed quia Deus nobis, ut ille vates ait, sua providentia hæc otia fecit, etc.

15. Ex hoc loco intelligimus, Paschasium aliquas sustinuisse turbas, ut loco cedere coactus sit, quod apertius paulo post significat, dum ait susceptum se a Centulensibus fuisse in adversis rebus. « Quoniam ut presentem ex omnibus et in omnibus gratissima me dilectione in Christo suscipere dignati estis et refovere simul charitatis, Deoque committere precibus, maxime eo in tempore, juxta illud antiquum proverbium, quando amicus et medicus in necessitate probantur: hinc est, charissimi, quod tanto studio causa visitationis ad vos quam sæpe venire decrevi, desiderans vos videre et corrigere in me quod diu negligentius omiseram: qui me dilectionis affectu contra omnia adversa consolati estis in orationibus vestris. » Quæ fuerit hujuscæ tumultus causa, accurate paucis investigandum est.

16. Principio huic malo originem forsân præbuerunt discidiola nonnulla, quæ Paschasium inter et Ratramnum intercessere, tum de partu beatæ Virginis, tum de rebus (ut plerique volunt) eucharisticis; tum etiam de gemina prædestinatione qua in re Gottescalcho favebat Ratramnus, improbane Paschasio, uti superius vidimus num. 13. Fit enim, ut inter litterarias hujusmodi lites, ubi partium studiis abrepti fervent, alii ab aliis secessionem faciant, quod quidem contigit in Paschasii causa. Siquidem Ivo monachus de quo infra, et Chremes unus ex interlocutoribus a Paschasio adhibitis in libro de Epitaphio Walæ, inter *discrimina illa* discessisse memoratur initio libri secundi. An etiam Ratramnus, mihi non liquet. Certe in eodem loco adhuc residebat sub finem anni 849, quo ei Lupus abbas Ferrariensis pro Hilmeradi Ambianensis episcopi confirmatione direxit epistolam 79, *charissimo suo Rotramno* inscriptam, in qua ei quædam Hilmerado electo suggerenda committit. Quod argumentum est, ipsum in vicino Ambianis monasterio, scilicet Corbeiensis, tum degnisse, aut certe in Centulensi.

17. His etiam turbis materiam subministrare potuit Caroli principis retrusio in monasterium Corbeense. Anno quippe 849 Carolus Pippini Aquitanie regis filius, alterius Pippini frater, tonsus, retrususque eo est, testante Fontanellensi chronographo apud Chesionem tomo II. Annales tamen Fuldenses Caroli tonsionem, retrusionemque referunt ad annum 851, quo anno Paschasius dignitati cessit. Fortasse quod factiosorum partes juvaret Carolus, quem inde postea fuga elapsum invenio in Annalibus Bertiniani, in quibus hæc leguntur ad annum 854: *Karolus Pippini frater, jam diaconus ordinatus, a Corbeiensis monasterio recedit, nempe ad Ludovicum Germanie regem, ut ex Annalibus mss. probat Henschenius in Commentario prævio ad Vitam Rabani archiepiscopi Moguntini, cui Karolus, Pippini regis filius, qui de custodia Corbeiensis monasterii lapsus ad Ludovicum regem patrum suum defecerat, in episcopatum successit vin Idus Martius, non solum ex voluntate regis, verum etiam ex consensu et electione populi.* Ex eodem monasterio etiam fugisse Carolomanum, Caroli Calvi filium, item diaconum, ac multorum monasteriorum abbatem, conjicio ex verbis Hincmari archiepiscopi Rhemensis, qui in consilio quod de Pippini quondam Aquitanie regis penitentia suggestit, ait non obliviscendum esse, *quod de eo (Pippino) in monasterio sancti Medardi accidit; et quod de Karlomanno in Corbeia evenit.*

A Nam quod factum est, inquit, adhuc fieri potest. Pippinus enim Pippini Aquitanie regis filius, in Medardense monasterium retrusus, ibique tonsus, inde duorum monachorum factione subductus fuerat, ut testantur Acta concilii Medardensis anno 853. Ex variis hisce principum discursibus varios etiam monachorum Corbeiensium motus provenisse veri simile est: quibus sedandis cum operam suam frustra locasset Paschasius, tandem Abbatie nuntium remisit.

18. His duabus causis affinis est tertia, ex reprehensione procedens quorundam vitæ laxioris monachorum: qui cum justam Paschasii censuram ferre non possent, ex monasterio Corbeiensis discesserunt. Etsi enim Paschasii tempore sic floreret monastica disciplina apud Corbeiensis, ut, vel synodi Parisiensis testimonio, majores auctoresque suos non æquarent modo, sed antea atque antevellere viderentur; fuere tamen aliqui (ut nulla est societas tam sancta, quæ improbos non habeat admistos) qui ad solutiorem vitæ mores prolapsi sunt. Ejus mali originem aperit Paschasius ipse in Epitaphio Walæ, qui remissionum socordiam, vitiosorumque contumaciam *nunc minis, nunc plagis, nunc beneficiis, nunc blandis persuasionibus* repressisse fertur in libri I cap. 23, ob id *severus ac durus* ab ipsis appellatus. Walæ autem mortuo, cum tanta non esset successorum ejus, Heddonis et Isaaci, auctoritas, eo prorupit vitiosorum licentia, ut *jus et æquum* perverterent, referente Paschasio in lib. I de Vita Walæ cap. 10, inerti otio, sonno, atque deliciis proclivius indulgerent ex cap. 21. Ex eorum numero fuit Ivo, ejus loci monachus, Lupi abbatis propinquus, qui Corbeia pulsus, an fuga lapsus, eo reverti parabat, instructus *præsidio*, id est litteris, Caroli regis, quo *impunitatis securitatem* de malefactis suis obtineret. Quapropter Lupi auctoritatem apud Carolum postulavit Radbertus, impetravitque, quatenus Ivo refugium penes regem non inveniret, ut intelligimus ex Lupi epistola 56. In sequenti vero epistola, quæ *dilectissimo abbati Radberto* inscribitur, satis innuit, quendam virum præpotentem Ivo propropinquus suo fuisse, eoque tandem a Lupo adductum, « ut non modo noceat nihil, verum etiam prosit plurimum, si erga propinquum qui tempore tumultus discessit, et instaurata pace revertetur, benignus existisset » Radbertus. Clarius illum tumultum ejusque auctores ac factorem designat Lupus post prædicta. « Id vos et libenter facturos, et in omnibus quæ jubere dignaretur obsecuturos, dum ejus gratia frueremini, fiducialiter sponddi; atque eo usque institi, donec firmissime promitteret, nihil se vobis effecturum, nisi prius mecum causam conferret. Itaque modum petitionis meæ hoc fine terminavi, ut si quando rebelles ejus favore suas querelas fulciri deprecarent, non vulgo acquiesceret, verum res dumtaxat dignas vestre conscientie reservaret. » Passus ergo est *rebelle* Paschasius e monachis suis nonnullos, qui severiorem forsân ipsius disciplinam ferre non poterant. Subdit Lupus: « Quædam alia comperi tum caute revelanda, ut ea litteris comprehendere tutum non putaverim; tanque necessaria cogniti, ut quam potestis celerius, præterita qualibet alia utilitate, mihi ad colloquium occurrere debeatis. Ceterum nisi jam molestum sit, profecturo mihi cum rege, si Deus vult, ad Silvacum dirigite, ut cum gratias agere cœpero, uberius dicendi copia frustra conantem plurima non deficiat. » Sic tandem sopita est, ut puto, factio illa rebellum consilio et auctoritate Lupi, cujus et alia exstat ad Radbertum epistola proxime sequens, in qua item amici negotium regi a se exponendum esse pollicetur. Tanta erat inter utrumque abbatem necessitudo, tanta Lupi apud regem auctoritas! In omnibus vero istis procellis Radbertus tantam semper moderationem ac placabilitatem præ se tulit, ut, cum de sua ipsius abdicatione mentio frequens occurreret in scriptis suis, nullum

unquam indignantis animi verbum ab ejus calamo extorserit æmulorum acerbitas, quos ne nomine quidem uspiam expressit, aut quoquam pacto designavit.

CAPUT V.

Regiminis abdicatio, regressus ad studia, obitus.

19. Post hæc de abdicando regimine cogitavit Radbertus; id quod ejus animo insedit tum eximia viri modestia, tum superiorum turbarum consideratione, tum desiderio repetendi studia intermissa. Rest. tere consilio isti primum alumni sui; sed tandem, annuente Deo, votis potius est suis. Rem gestam declarat præfatio libri noni in Matthæum. « Mihi quidem post innumeros actus sæculi et molestos vitæ labores, post sollicitudines tanti regiminis et longa vitæ presentis dispendia, optabile satis tandem prudenti viro concessit otium Deus; adeo ut nihil illi profecerint qui moliebantur aliquid, et filio tunc mihi charissimo, vix expleto tirocinio, valde negotiosissimum imposuit jugum, quia vigeat animo et corpore, ut opto etiam et merito sanctitatis. » Odonem intelligit, futurum postea Bellocensem episcopum, qui magistrum suo successit anno 854, quo anno Radbertus perperam obiisse dicitur. Lupi abbas extant epistolæ duæ ad Odonem abbatem, nimirum 111 et 112; qui Odo concilio Suesionensi in sancti Medardi monasterio interfuit anno 853.

20. E procellosis prælaturæ negotiis eductus vir sanctus, statim reditum fecit ad optata sacrarum litterarum studia, quibus senectutis molestias temperavit ac demulsit. Hoc ipse cum magna voluptate animi testatur non semel, maxime initio jam dictæ præfationis, cujus hæc verba. « Nunquam digne satis laudari philosophia potest, fratres charissimi, cui qui paret, omne tempus ætatis suæ poterit sine molestia quodam modo conversari: quia quos nutrierit, a puero, etiam in senectute non deserit. Hinc est quod me, licet ego deseruerim eam, non passa est in hac ætate longius a se amplius peregrinari; sed mox ut redii ad eam, multum diuque male vexatus sæcularium rerum curis, recognovi veram non esse viam prioris vitæ, et lactare me cepit quasi puerum, suisque recreare uberibus. Merito igitur quia puerorum et senum pene una est conditio, et co-æqualis eorum mors mihi videtur. Et ideo eorum semper utrorumque lacte Scripturarum divinarum nutriendus est animus, ut siquidem ut crescat, senex vero ne deficiat; imo uterque eorum ut proficiat in melius, et vivat divinis lactatus uberibus. » Vides ut, præ gaudio restituti otii, vix sibi temperet emeritus senex; a te totus in amore studiorum sacrarum incalescebat. Legendus etiam liber primus in psalmum XLIV, cujus libri initio sic habet: « Cum sollicitudine pastoralis officii curisque regiminis et negotiis actionum essem tandem exoccupatus, divino dispensante Judicio, retuli me ad ea studia, quæ profecto retenta animo, remissa temporibus, inter varios rerum sæcularium anfractus alijeceram: sicque longo intervallo intermissa revocavi. » Idem etiam præfret initio libri secundi de Walæ Epitaphio.

21. In his studiis consenuit defecitque vir piissimus; a quo id contigerit anno, certo non liquet. Eum tamen non exiguo tempore post abdicatam præfecturam superfuisse probant relicta ab eo lucubrations. Siquidem liber secundus de Walæ Epitaphio, postremi quatuor libri explanationis in Matthæum, de psalmo XLIV libri tres, atque etiam, ut mihi videtur, libri quinque in Threnos Hieremiæ, hoc est operum ejus media fere pars, omnes post regiminis abdicatorem conditi ab eo sunt. Hinc colligere licet eum non descessisse ante annum 860. Certe in libro quarto expositionis Threnorum, meminit incendii Parisiacensis ad litteram *Lamed*: « Quis unquam crederet, vel quis unquam cogitare

potuisset quod accidere aliquid tale potuisset in nostris partibus, quod transcurso tempore omnes accidisse conspeximus, doluimus, ac deslevimus, et valde pertinuimus, unde et adhuc hodie non minus pertimescimus? ut piratæ, diversis admodum collecti ex familiis, Parisiorum attingerent fines, ecclesiasticæ Christi hinc inde igne cremarent circa litus. » Et infra: « Fateor enim, ut æstimo, non longe retro, quod nullus ex regibus terræ ista cogitaret, neque ullus habitator nostri orbis audire potuisset, quod Parisium nostrum hostis intraret. » Nortmanni Lutetiam Parisiorum aggressi sunt usque quater, nimirum anno 846, teste Aimoino in libro primo de Miraculis sancti Germani; dein anno 857, tum post annos quatuor, ex Annalibus Bertinianis, aliisque; ac demum anno 886. Prima vice vacuam urbem ac suburbana reperisse, secunda et tertia eam cremasse dicuntur. Erit forsitan qui præmissum Radberti locum explicet de prima vice, cum Nortmannos Parisium intravisse dicat: Aimoinus vero *vacuam urbem* tum invenisse. At de Nortmannorum secunda impressione sine dubio interpretandus est, quum isti Lutetiam Parisiorum invaserunt, atque incendio traderent cum pluribus ecclesiis. In prima enim impressione nulla, aut pene nulla facta est clades, nulla incendia. Diem quo Radbertus obiit, signant veteres chartæ Corbeienses vi *Kalendas Maii*, quo die in ms. Nevelonis Martyrologio notatur his verbis: *Corbeia monasterio transitus sancti Radberti abbatis et confessoris. Sepultus est in ecclesia sancti Joannis Evangelistæ; medio loco ante introitum presbyterii*, ut legitur in Corbeiensi Chronico ms., ubi hactenus ejus cenotaphium cernitur. In pervetusto indice pastuum ejus monasterii: vi *Kal. Maii obiit Radbertus abbas, pro quo camerarius fratrum fratribus impendat servitium*. Quo tempore sacris fastis inscriptus sit, insequentibus dicemus. Interim de ejus virtutibus, montis, et scriptis aliqua præmittenda.

CAPUT VI.

Virtutes, præcipue otii fuga, et studia sacra.

22. Præcipua virtus in Radberto effulsit humilitas; quæ in causa fuit ut se *omnium monachorum peripsema* identidem appellaret, et nunquam a sacerdotii gradum conscendere voluerit, veteritque ne sui ipsius mortui gesta litteris mandarentur. Hujus virtutis indicia per omnes ejus lucubrations respersa sunt. Eam Radberti virtutem in primis commendavit Engelmodus episcopus, testatus quoque, tametsi reges ac principes sese viro sancto ob meritorem existimationem inclinarent, ipse nihilominus ventosis laudibus exsufflatis *simplex atque humilis* remaneret. Huic virtuti proxime accedit sincerus veritatis amor. *Quod in Scripturis sanctis non legimus, inquit libro II in Matthæum, melius ignorare quam temere definire credimus*. Hinc est quod, etsi intelligeret quosdam Patres excusasse negationem Petri apostoli, eos tamen qui hoc asserebant, non esse audiendos probat in libro XII ad Matthæi capita xxvi et xxviii. Sic enim loquitur in primo loco: *Pii defensores Petri, qui sic eum defendere conantur, ut Dominum mentitum fuisse probent*. Ex hoc sinceri amore factum est, ut in exponendo Matthæo non sequatur « tropologias Evangelii, nec mysticas sententiarum intelligentias; sed solummodo simplicem sensum, prout oportuit, explicet, » ut scribit in fine libri quarti.

23. Lacrymis etiam totus deditus erat, ob idque Hieremiæ Threnos explanare aggressus est, ex præfatione ad Quilmannum Corbeicensem monachum. Nimirum « quia consensentibus nobis, » ait in prologo libri secundi, « hoc longævum semper constat fuisse officium, orationibus incumbere, insistere lamentis, et vel nostra vel aliæna facinora deslere. » Hanc virtutem potissimum in senio sectatus est.

24. Omni vero tempore maxime abhorruit ab

inerti otio, studuitque omnes vitæ suæ horas sub-
 ciras (*surciras* ipse vocat in præfatione libri primi
 super Mattheum), quæ scilicet post regularis disci-
 plinæ pensa restabant, litterarum studiis consecrare.
 Audi enim initio commentarii in Mattheum ita pro-
 loquentem: « Unde, quæso, nemo mihi succenseat,
 si tandem, Dei confusus gratia, elegi solertiam,
 quam in me cælestis providentia eruditionis sale
 condidit, Domino dedicare, quam inanis vitæ otio,
 præ ermisso studio, torpere; quia: etsi non multis,
 nihilmet tamen meisque profuturum credidi, ut istuc
 interdum animum transponerem, et fugaces doctri-
 narum sensus longo labore quæsitos litteris allega-
 rem: quatenus per hoc essem ad cogitandum in-
 structior, et ad disserendum paratior. » Præclara
 est hanc in rem ejus exhortatio ad monachos in
 prologo libri undecimi: « Inter alta silentia cordis
 et negotiosissima monasticæ disciplinæ otia, nos qui
 divinis astringimur votis, ne sine fructu æternæ
 contemplationis otiosi inveniamur, optabile satis
 nobis esse debet illud Catonis exemplum, maxime
 mihi seni, si forte unquam ac vere possim dicere,
 quod ipse jam senex de eo scripsit, et ait quod so-
 litus esset dicere, nunquam se minus otiosum esse,
 quam cum otiosus, nec minus solum, quam cum
 solus esset. Quæ nimirum vox magna est, fratres
 mei, et viro magno ac sapienti digna; sed nulli ma-
 gis quam nobis monachis decens et pernecessaria:
 quæ declarat talem tantumque virum, et in otio de
 negotiis bonæ vitæ cogitasse, et in solitudine secum
 loqui utilia solitum fuisse; neque cessasse unquam
 de bonis necessariisque rebus cogitare. Quanto ma-
 gis nos, charissimi, oportet nunquam cessare in
 otio ne divina cogitemus, qui cælestibus mancipa-
 mur disciplinis; nunquam nos solos esse in solitu-
 dine, qui semper et ubique coram Deo versamur, in
 quo vivimus, movemur, et sumus; coramque omni
 frequentia superiorum civium, ne forte derideant
 hostes nostri salubata nostra, si aliqua hora non so-
 lum inutiles simus nobis, verum etiam (quod sæpe
 contigisse dolendum est) perniciosi inveniamur et
 aliis. » Hæc idcirco fusius retuli, ut tanti momenti
 sententia altius insideat animis solalium nostrorum,
 quibus una fere pernicietas timenda est otiositas.

25. Id vitii, non tantum vigente sed affecta potis-
 simum atate, declinare curavit abbas solertissimus.
 Huc spectant ejus verba in fine libri quarti in Mat-
 theum: « Quapropter, charissimi, senectus mea non
 modo non languida circa vos et circa fratres meos
 esse debuit, quos exhortari debui, cum præessem;
 neque iners, verum nec otiosa in ipso otio; sed ope-
 rosa et semper agens aliquid et moliens tale, quo
 et vita formetur præsentium, et exemplum præbeatur
 futurorum; ne sacramentum salis, olim in ore
 pierulus quod accepi, evacuetur vel in senectute,
 vel in senio. » Intelligebat siquidem vir sanctus,
 monachum illum omnino infatuatum esse, ac cæles-
 tis disciplinæ expertem, quisquis vel in senectute
 exercitationem abjiceret. Neque vero id molitus est
 tantum cum aliis præset, verum etiam post abdi-
 ctam præfecturam, ut patet ex præfatione libri noni:
 « Propterea nullum debet esse tempus senectutis
 otiosum quod non prosit: maxime, quia in aliis
 meminimus proficere studia Scripturarum, divina
 verbi semina saltem juvenibus spargo. » Legatur
 initium libri primi in psalmum XLIV.

26. Hæc ergo præcipua mentis agitatio erat in
 viro sancto, ut ne remaneret otiosus, sed animum
 semper piis studiis ac cogitationibus, ubi tempus
 suppetebat, occuparet. Omnino vero addictus erat
 lectioni sanctarum Scripturarum et Patrum ortho-
 doxorum, in primis Hieronymi, Ambrosii, Augu-
 stini, Gregorii Magni, Joannis Chrysostomi, et
 Beate Venerabilis, quos ipse laudat in præfatione
 libri primi super Mattheum. His adjuungebat Tertu-
 lianum, quem inter primos ejus ætatis scriptores
 Gallicanos laudat adducitque in vita Adalhardi. His,

A inquam, studiis vir studiosus animum recreabat.
 Neque enim probabat quorundam sui temporis ho-
 minum diligentiam in meditandis et exponendis pro-
 fanorum auctorum scriptis. Egregius est hac de re
 locus in præfatione libri tertii super Mattheum, ubi
 arguit « sæcularium litterarum amatores, qui varios
 et diversos requirunt expositores, ut ad luculenta
 nefandarum rerum mendacia intiligendo valeant
 pervenire; qui nullam non dico paginam, sed neque
 syllabam prætermittunt, quam non emolecatius dis-
 cutiant summa cum vigilantia ac labore, » divinos
 autem libros pessime negligunt. « Unde miror, in-
 quit, satis, quid divina eloquia quorundam mores
 offenderunt, quod non velint mystica Dei sacramenta
 ea diligentia perscrutari, qua tragicarum nentias
 et poetarum figmenta sudantes cupiunt investigare
 labore. Quorum inefficax laboris studium nemo qui
 ambigat, ubi de re agitur quæ profecto caret fructu,
 et sine præmio invenitur. » Quod etsi in omnibus
 Christianis et ecclesiasticis viris indecorum est,
 certe longe turpissimum in monachis, quorum sin-
 gulare studium esse debet, abjecta omni cogitatione
 sæculari, adhærere Deo, et cælestibus occupare
 animos. Pulchre auctor noster in prologo libri tertii
 super Hieremiæ Threnos: « Non nostri operis est,
 frater et consenex, inquit Odilmannum alloquens,
 falsas poetarum fabulas jam revolvere, vel Milesias;
 quoniam nostra institutio alios repositit mores: ne-
 que philosophorum perscrutari libros; quia in altero
 ludus et oblectatio est, in altero vero difficultas et
 sudoribus admistus labor. Verum magis Threnis nos
 decet et Lamentis indesinenter insistere, » etc.

27. Cur vero in explanandis Scripturis sacris
 sanctos Patres adhiberet, exponit in præfatione libri
 sexti super Mattheum. « Expositio mea, dilectissimi,
 multorum eruditissimorum est doctorum, quos anti-
 quior tulit ætas, et firmavit auctoritas veritatis; sed
 proprio commendatam stylo novitas fuit esse meam,
 ita ut tractatus qui de omnibus colligitur, unus vero
 videatur et specialiter esse meus: quo communis
 plurium doctorum sensus fide et intellectu catholi-
 corum proprios esse feci. Non enim mysteria divinæ
 intelligentiæ seu sententias Salvatoris Dei, meis
 tantum explanare probavi ausibus, quod multi fe-
 cerunt qui noluerunt sapere quæ sacra interior
 Scriptura divinitus inspirata sapit, sed eam in mul-
 tis perverse suis applicuerunt erroribus, » etc. Hinc
 est quod nonnullos expositores arguit nimum in-
 dulgentes cavillationibus reprehendit in libro octavo
 super Matthei caput 17; quoniam etsi exercitium in
 eo esse potest, fructus intelligentiæ nescio si ullus
 esse possit. Est et locus ejusdem argumenti libro
 sexto in Matthei caput II, pag. 527. Merito proinde
 illi aptavit Engelmodus hos versus:

Non mentita fidem simulatio crimine fallens,
 Non quoque latratus spiritantis purgia litis;
 Sorbida læbis canoso polluit actu,
 Aut ten pestivum mentis tenebravit acumen:
 Sed pia simplicitas, virtus et conscia recti.

CAPUT VII.

Mores sui sæculi, varia ad diversos monita.

28. Mores suæ ætatis vir sanctus deplorat pluribus
 in locis, ambitionem, simoniam, avaritiam, erro-
 res, et hæreses, aliasque sui sæculi pestes. In am-
 bitiosos invehitur libro secundo in Matthei caput VII:
 « Infelix nimum nostri sæculi ætas, quando raris-
 sime invenitur aliquis vivendo Evangelicam habens
 formam; sed omnes præsentium rerum sectantur
 honores, ut per fas et nefas magis præesse valeant
 quam prodesse. Verumtamen omnes ea prædicant
 quæ vix pauci tenere moribus ac vita velint; quia,
 dum paupertatem persuadent, cuncti regnare cu-
 piunt. »

29. In simoniacos non uno in loco invehitur. Sic
 enim libro nono in Matthei caput XXI: « Cæterum de
 venditione columbarum satis abundeque disputatum

est a sanetis Patribus multis in locis, maxime contra A almoniacam hæresim, quæ multoties est oppugnata in Galliis, sed nunquam expugnata; quia latrones facti sunt, et qui emunt quæ proprie Ecclesie sunt, et qui vendunt. Quæ nimirum hæresis, etsi damnari potuit, ideo non potuit hactenus expugnari; quia latro sicut a latendo dictus est, ita et isti quam sæpe latenter faciunt, aut ita tamen audenter, quamvis impudice, ut nullus audeat contraire. Quod factum hodie, ut ita fatear, tota Gallia sentit et dolet. Illud autem hoc in loco dignum observatione est, quod simoniacos appellat eos non solum qui ecclesiastica beneficia venderent, sed et qui indignis conferrent. Ita enim subdit paulo post prædicta: « Non enim dico isto in tempore qui cathedras tenent ecclesiarum, quod columbas vendant; sed quia quibus non oporteat, ecclesie committuntur, non ad lucrum animarum, sed ad luxum et voluntates proprias. Hinc sane præcavendum valde arbitror ne forte columbas sit eis vendere qui tradunt ecclesias, Christo Domino consecratas, flagitiosos et avaris hominibus tyrannice, quibus non oportuerat, indisciplinatis et irreligiosis, » etc. Quinam vero sint illi quos hoc loco notat, ex lib. ii de Epitaphio Wake cap. 5 forsitan intelliges. Demum simoniacos rursus exagitat libro xii in Matthæi caput xxvi. « Tales igitur semper timendi sunt sacerdotes, quicumque pretio, et non ex gratia Spiritus sancti, honores sectantur ecclesiarum; cum quibus semper falsum aggregatur concilium, falsi testes quærentur; cum quibus non veritas, non religio, sed iniqua semper in causis præfertur auctoritas. »

30. In avaros sacerdotes intorquet hunc versum ex libro quinto in Threnos Hieremie: « Aquam nostram pecunia bibimus, » etc., quo versu exposito ita subdit: « Congruit autem iste sensus adversus cupidos sacerdotes templorum Dei, qui domum Dei domum faciunt negotiationis: quia propter baptismum et doctrinam prædicationis suæ, seu propter charismata donorum Dei, luera sectantur, et impensiores quærent sui quæstus; contra quos plebs Christi jure deplorat et plangit. »

31. Eodem zelo arguit ecclesiasticos viros, qui « pro rebus pecuniariis lites ac jurgia grassantur, » libro quinto in Matthæi caput v; et libro quarto in Threnos Hieremie clericos et monachos secularibus negotiis addictos plangit in hunc modum: « Ecce jam pene nulla est secularis vite actio quam non sacerdotes Christi administrant, nulla mundi negotia in quibus ministri altaris se non occupent, nulla rerum improbitas qua se monasticus ordo non implicet, pene nulla illecebris vite blandities qua se castitas sanctimonialium non commaculet. » Et infra: « Aliud ex honore susceptæ religionis quærent, atque aliud ex officio actionis exhibent, et quotidie per multas nequitias pereunt. Caris enim secularibus intenti et vitiorum, tanto insensibiliores redduntur, quanto ad ea que foris sunt, et carnis concupiscentiarum cum studio avidiores inveniuntur. »

32. Episcopos monet in libro octavo super Matthæi caput 16, ut ne, nimia facilitate excommunicandi, abutantur potestate quam Christus eis concessit ligandi ac solvendi: ubi etiam egregia dat monita subditis, quamvis injuste ligatis. Tum infert: « Absit ergo hoc ab illo senatu cælorum, ut secundum motum animi superfluentis aut irascentis cujuslibet, et ipsi injuste ligent aut solvant coram oculis summi Judicis omnia circumspicientis. » E contrario vero conqueritur de nimia facilitate pastorum in absolvendis peccantibus. « Hinc enim est quod hodie in Ecclesia indulgentia penitentie toties conculcatur, et securitas promittitur: ita ut illusio potius interitum quam medicina sordescitibus fiat; quia, dum facile præstatur, vilior habetur, et percepta negligentius custoditur; atque culpa in facto cum spe veniæ audentius nonnunquam reiteratur. Hæc non ideo dixerim, inquit, ut crudelem esse doctorem do-

ceam, sed ut ad cautelam incautos reducam; quia sicut quærentibus cum fide dilectionis non est neganda; ita delusoribus et infidis non est continuo præstanda. Inde est quod sacri canones multoties ad penitentiam reiterantes non facile admittunt; quos sane terminos nec nos oportet indifferenter transgredi, sed omnia cum discretionem pensare. Denique, libro septimo in Matthæi caput xiv, notat pusillanimitatem quorundam episcoporum qui principes non esse arguendos dicebant: quod etiam confutavit Theodorus Studita in epistola ad Stephanum a secretis Constantini imperatoris, apud Baronium ad annum 795.

33. Varios errores suo tempore exortos convellit Radbertus. Felicitas Urgelitanus episcopi dogma perversum de Christi adoptione, passim in libris super Matthæum et in psalmum quadagesimum quartum; Claudii Taurinensis episcopi, qui cultum sacrarum reliquiarum et peregrinationes elevare tentabat, libro undecimo in Matthæi caput xiv. Arguit etiam quosdam novos assertores falsitatis, qui nulla alia esse genera pœnarum, neque loca tormentorum, præter proprias conscientias hominum, affirmabant, in eodem libro ad caput xxv; quod in Joannem Scottum ejus erroris assertorem cadere non dubito. Denique in epistola Frudegardo inscripta notat aliquos qui non recte de eucharistia sentiebant; de quibus in præfatione.

CAPUT VIII.

Judicium de ejus scriptis.

34. Prima ejus lucubratiō ex iis quæ nobis relictae sunt, est liber de Corpore et Sanguine Domini, scriptus anno 831, tempore scilicet exsilio Wake abbatis Corbeiensis, quem sui temporis Arsenium et Hieremiam appellat, ut in præfatione hujusce toni exposui.

35. Postea scripsit in Matthæum libros duodecim, quatuor quidem adhuc monachus Guntlando Centulensi monacho; quatuor consequentes jam a bas, universis ejusdem cœnobii monachis nuncupatos: quorum monachorum doctrinam, sapientiam et religionem prædicat; reliquos post abdicatam præfecturam. Epistola ad Frudegardum, quæ libro de Corpore et Sanguine Domini subjecta est, scripta fuit post commentarios in Matthæum.

36. Vitam sancti Adalhardi abbatis Corbeiensis scripsit circiter annum 830. Epitaphium (quod vocat) Wake, itidem abbatis et Adalhardi fratris ac successoris, edidit duobus libris, quorum priorem condidit anno 836 posteriorem abdicatam præfectura, id est, post annum 851. In utroque hoc opere, quod in superioribus exhibui, præclara commemorat Paschasius ad res tum Francicas tum monasticas illustrandas, maxime in Wake Epitaphio; in cujus libro ii arcanam exactionationis Ludovici Pii historiam accurate refert testis ipse plurimum oculatus; et Ecclesie Gallicane statum, qualis tum erat, egregie describit. Scriptus est autem liber primus statim a Wake obitu: secundus non nisi post abdicatam a Paschasio præfecturam, ex initio ejusdem libri; et quidem post mortem Ermengardis imperatricis, Lotharii Augusti uxoris, ex cap. 24, id est post annum 851; imo post annum 857, siquidem Severus, qui unus est ex interloquutoribus libri primi, idem est cum Odilmanno Severo, cui Paschasius explanationem in Threnos post hunc annum nuncupavit. Scriptus vero est ante initam a Carolo et Ludovico concordiam ex cap. xix, ac proinde ante annum 860, quo eam referunt Annales Bertiniani. Nescio an hanc Paschasii lucubrationem viderat Antonius de Caulincourte, in cujus Chronico Paschasius Wake vitam edidisse perhibetur. De hoc Epitaphio iterum infra.

37. Librum de Partu beate Mariæ virginis inscripsit

Venerabili Matronæ Christi, nimirum Theodradæ abbatissæ, sorori sancti Adalhardi. *una cum sacris virginibus Vesona degentibus Paschasius Radbertus monachorum omnium periprema.* Præfationis initium hoc est: *Quarationem, charissimam, de partu beate Mariæ virginis mihi nuper allatam vobis persolvere decrevi*, etc. Præfatio ista ante Spicillegii duodecimam editionem deerat in libris impressis, in quibus libellus iste mendose impressus Hildefonso Toletano episcopo male ascriptus erat, nunc demum auctori suo restitutus. Eum composuit Radbertus occasione libri a Ratramno editi de Nativitate Christi. Porro *Vesona* vocabulum non est proprium nomen parthenonis Suessionici, sed urbis ipsius, quæ *Vesona* et *Suessio* promiscue appellatur a Radberto. Neque verisimile est amanuensis errore scriptum esse *Vesona* pro *Suessona*. Nam, præterquam quod *Vesona* legitur in duobus codicibus mss. in quibus ista lucubratio continetur, idem etiam vocabulum trius in locis reperiitur in Expositione psalmi XLIV, et quidem conjunctum cum vocabulo *Suessonia*. Ex ipso autem contextu manifeste liquet eo nomine significari civitatem Suessionicam, non monasterium virginum. Sic enim legitur in libro tertio prædictæ Expositionis. « Inter quas etiam *Vesona* quam incolitis, quæ prius meretricabatur post idola fornicationis, cum muneribus venit, et facta est fidelis, quæ fuerat filia foras mi diaboli. Et, ut cernere potestis, sicut dixit Isaias, mercedes ejus jam sanctificate sunt Domino; quia tota ecclesiis repleta fulget, et facta est possessio piissimi Salvatoris, quæ fuerat filia perditionis et præda vastatoris. Habet namque ad orientem sui nunc castra monachorum cum suis sanctis confessoribus atque martyribus: ad occidentem vero, ac si post tergum vestrum, tuba resultat sancti Evangelii in voce monentis; atque ut nullis fraudetur donis cælestibus locus in quo estis. Vos autem quasi in medio constituta, unum eligistis angulum tantum Suessionis angustæ. » Et paulo infra: « Ista igitur sunt munera...., quæ mittit *Vesona* Christo, olim dicata dæmonibus, nunc consecrata Deo. » Et in fine prædicti libri: « Ad hunc angulum *Vesona* convolastis. » Ex quibus patet, *Vesonam* esse ipsammet civitatem, quæ ad orientem habet monasterium S. Medardi, ad occidentem ecclesiam cathedralem, in medio utriusque parthenona beate Mariæ, qui in ejus urbis angulo consisit. Certe Ptolemæus *Vesones*, et Strabo *Vesiones* appellant Suessionenses. Quod attinet ad hujus operis argumentum, per id tempus controversia quædam exorta est, an Christus communi cæterorum hominum via, id est dilatatis vaginalibus claustris, an clauso matris utero in lucem prodisset. Questio hæc primum in Germania ventilari cœpta est, forsitan in Fuldensi academia, Rabano præceptore; indeque in Galliam invecata eo fere tempore quo Lupus, tum Ferrariensis monachus, ex scholis Fuldensibus in patriam remeavit. Posteriores istius controversiæ partes tuebantur plerique omnes; D priores Ratramnus, Corbeia Gallicæ cœnobita, edito libello de Nativitate Christi, ratus, Christum, si communi via non processisset ex matre, non vere natum genitumve, sed *violenter egressum* dici debere. Ratramnum ejusque sequaces refutavit Paschasius, asserens Christum haud *secundam communem legis naturam* fuisse natum, *qui non secundum usum naturæ in utero de carne Virginis esset procreatus*. Sic quorundam fratrum impudicam (quam vocat) temeritatem compescere tentavit uno libro; at cum nec sic discederet a sententia sua, sed sive scriptis, seu verbis eam propugnare pergerent, ad idit secundum, totumque opus *venerabili matronæ Christi, una cum Christi virginibus Vesona monastice degentibus* nuncupavit. Hæc Christi matrona est Theodrada parthenonis beate Mariæ apud Suessiones abbatissa, sic dicta, quod in sæculo conjugata fuisset. Nam Immam ipsius Theodradæ filiam, et in cœnobii regimine subse-

quacem, perpetuo *virginem Christi* ac *filiam* appellat Paschasius in explicatione psalmi XLIV. Itaque primum saltem hujus operis de Nativitate Christi librum scripsit Paschasius ante annum 848, quo Theodrada e vivis excesserat. Scripsit, inquam, *nullo serio jam confectus*, ut ipse in præfatione testatur, id est sexagenario major. Ex quo intelligitur eum ad annum ætatis prope octogenarium pervenisse, cum annum Christi 860 attigerit aut forte excesserit. Certe sæculo octavo natus adultusque fuerat, ut colligitur ex lib. 1 de Epitaphio Walæ cap. 3.

38. Litellum de Passione sanctorum Rufini et Valerii composuit abbas rogatu incolarum oppidi ipsi dicati, quod Basilicas [*Basoches*] vocant, in pago Suessionensi.

39. Expositionem in psalmum XLIV, tribus libris conditam, post abdicatum monasterii regimen nuncupavit, tacito licet nomine, Immæ Suessionici parthenonis post Theodradam abbatissæ, et Suessionici parthenonis virginibus, quas laudat præcipue in libris secundo et tertio; et in libro primo eas monet, ut ipsis *sufficiat cohabitatio ad necessitatem naturæ, et census exiguus*. Tria vero de istius cœnobii disciplina eo tempore servata notat in libro tertio, nimirum *oblationem* virginum a parentibus fieri solitam, eandem *æternam clausuram*, et vota sanctimonialium tam virginum quam viduarum: *quarum, inquit, unum est votum obedientiæ; una sit conversio morum, una stabilitas loci*. Quibus verbis exprimitur Benedictinæ professionis ritus, quo profitescentes promittunt obedientiam, conversionem morum, et stabilitatem in congregatione.

40. Ultimo loco venit explanatio in Threnos Hieremie, seni Odilmano Severo inscripta: quod postremum Radherti opus fuisse credit Antonius de Caulincurte in Chronico Corbeiensis. Is forsitan est Odilmannus Severus, qui unus est ex interlocutoribus libri primi de Walæ Epitaphio, Severus appellatus. Non ergo Heddo abbas Walæ successor, uti suspicabar in notatione ad ejusdem libri caput 21. Quod si ita sit, liber secundus de Walæ Epitaphio, quem librum mortuo Severo scriptum esse constat ex initio libri, conditus est post explanationem in Threnos. Eam porro aggressus est Paschasius *multo longoque confectus vitæ tædio*, et quidem post annum 857 ex superiori num. 18. In his porro lucubrationibus omnibus apparet auctorem Græce et Hebraice doctum fuisse.

41. Præter ea opuscula, varias etiam scripsit epistolas ad Lupum Ferrariensem abbatem, aliosque, quas excidisse dolemus. Trithemius Paschasio tribuit librum de Vitis Patrum e Græco in Latinum versis, quas Paschasii diaconi annis trecentis antiquioris esse constat. Sunt qui Vitam S. Richarii abbatis Centulensis a Paschasio rostræ expolitam atque auctam ferunt, sed perperam, ut probatum est, in sæculo secundo ad S. Richarii Vitam. Idem esto iudicium de carne quod Nicolaus Mameranus post librum de Corpore et Sanguine Domini Colonie vulgavit anno 1550, tribuitque Paschasio, mera conjectura, propterea quod in eodem codice carmen istud cum Paschasii libro de Eucharistia compactum esset absque nomine auctoris. In ms. cod. Anciensis idem carmen sic inscribitur: *Versus de die iudicii Bedæ*, quanquam nec Bedæ venam assequi mihi videtur. Sed tamen probabilior est titulus, quam libri editi, *De solitaria Conversatione*. Errat porro Mameranus, qui ejus carminis auctori filiam fuisse colligit ex postremo disticho: cum ibi sermo sit de filia spiritali. Denique vana est anonymi conjectura, librum de Pontificibus Romanis, quem Luitprando in fronte ascribit, Paschasio Radberto in præfatione sub dubio ascribentis; cum nec tempus, nec styli qualitas Radberto conveniant.

CAPUT IX.

Varia ejus elogia, canonizatio.

42. Radberti varia leguntur elogia, tum apud auctores sui temporis, tum apud sequiores. Patres synodi Parisiensis in privilegio ei concessio laudant venerabilem fratrem Radbertum abbatem, ejusque discipulos appellat *præclara et pretiosa membra æterni Regia*. Quæ laus in præceptorem ac ducem redundat. Eundem *bonis omnibus amplectendum* dixit Lupus in epistola præcitata; Engelmo:us vero versibus heroicis, ut superius dictum est, adhuc viventem commendavit Engelmo:um Suessionensis Ecclesie episcopum fuisse constat ex privilegio quod episcopi Gallicani, Pistis Suessionis convocati, anno 862 Dionysianis monachis concesserunt; cui privilegio, quod autographum vidi, et cum editis conferri curavi, subscripsit *Angilmodus Suessonicus Ecclesie indignus episcopus*, apud Dubletum pag. 798; sive is in locum Rothadi, qui eo in conventu abjectus est, tum suffectus fuerit; seu sub ipso Rhotado chorepiscopi officium gesserit. Radberti librum de Corpore et Sanguine Domini eximie laudat S. Odo abbas Cluniacensis in Collationum libro II, capitibus 30 et duobus sequentibus. Ob id etiam Durandus abbas Troarnensis in libro de Eucharistia, eum vocat *divini sacramenti scrutatorem diligentissimum discussoremque catholicum*; et ante eum Herigerus abbas Laubiensis in epistola seu libello de Eucharistia, qui sub titulo anonymi Collatiani hactenus vulgatus est. His accedit Antonius de Caulincourt superioris sæculi monachus, in Corbeiensis Chronico ms. quod desinit in anno 1521. Idem argumentum fusius et accuratius persequitur noster Paulus de Bonofonte in sua Historia Corbeiensis inedita.

43. Denum Felone Corbeie trigesimo abbate, ejus nominis primo, et tanta per Dei gratiam ad sancti Radberti abbatis facta multitudo signorum, tam evidentiâ, super his qui infirmantur, per ipsius merita clamaverunt profligia sanitatum, ut auctoritate Sedis apostolicæ corpus illius IV Idus Julii de sepulcro levaretur, et spectantibus pariterque adorantibus populorum turbs innumeris ac majorem ecclesiam sancti Petri decenter translatum eum aliis anno salutis millesimo septuagesimo tertio. Hactenus vetustus abbatum Corbeiensium catalogus, ex quo corrigas Martyrologium Gallicanum, in quo id factum dicitur anno 1060, et quidem a Widone Ambianorum episcopo, qui in recentiori abbatum catalogo ejus rei auctor fuisse dicitur. Sancti hujus reliquie hactenus in ecclesia Corbeiensis asservantur; et in loco primarii sepulcri, nimirum in ecclesia sancti Joannis, ejus effigies rudi ac recentiori opere lapidi insculpta cernitur cum pedo insigni abbatis. Ejus festum diem ritu duplici Corbeiensis nostri colunt VI Kal. Maii; quo etiam die in vetusto Martyrologio Corbeiensis *sanctus* appellatur, itidemque in alio codice ante annos quingentos manu exarato, qui posteriores in Mattheum libros quatuor, et Expositionem psalmi XLIV, continet; ubi initio prædicte Expositionis pingitur cum aureola in capite.

CAPUT X.

Libri duo de Vita Walæ Paschasio vindicantur.

44. Tanta est styli convenientia inter Epitaphium Arsenii seu Acta Walæ et Vita Adalhardi ejus fratris, ut licet ms. codex quo usus sum in edendo Epitaphio, nullum præferat auctoris nomen; hoc tamen Paschasio Radberto indubitanter asseruerim, tum propter quosdam catalogos et auctores qui hoc

A opus Radberto ascribunt, tum propter Paschasii nomen, qui unus ex interlocutoriis est, et quasi scenæ choragus esse videtur. Hunc vero Paschasium interlocutorem haud alium esse a Radberto patet ex initio libri secundi, ubi fit mentio de abdicatione regimini pastorali, et reditu ad intermissa studia; quod utrumque Radbertus in genuinis scriptis suis identidem commemorat. Verum, quoniam vir doctus nuper in contrariam abiit sententiam, alia proferenda sunt argumenta, quæ Adalhardi et Walæ Acta conferentibus unum eundemque auctorem esse persuadeant. — 1° *Epitaphium Arsenii*, qui titulus est Vita Walæ præfixus, Radberti verbis respondet in Vita Adalhardi, ubi Amrosium et Hieronymum laudat, qui *suis epitaphia caris sacundissime condiderunt*. — 2° Modus tractandi res lugubri et fœnebre more utrisque Actis convenit, in quibus Walam, uti et Adalhardum, ob lacrymarum gratiam maxime laudat, ut patet conferenti num. 25 Vita Adalhardi et initium Epitaphii Walæ. — 3° Adalhardi educationem num. 7 describens Radbertus, ait eum *inter palatii tirocinia omni mundi prudentia eruditum* fuisse. De Wala, *Fuit a puero*, inquit, *inter tirocinia palatii liberalibus mancipatus studiis*, in lib. I cap. 6. — 4° Adalhardum passim *Senem* et *Antonium* in utroque opere appellat. — 5° Adalhardum ob intrepidum justitiæ zelum Johanni comparat Radbertus in ejus Vita, num. 7. itidemque auctor Epitaphii in lib. II cap. 42. — 6° in Adalhardo paupertatis studium pluribus dilaudat num. 13, 23, 59, et maxime 68 ejus Vita. Iisdem pene verbis id præstat Epitaphium Walæ, in lib. I cap. 18 et 19. Quippe in Vita Adalhardi, num. 68, inducit Adalhardum suos, id est Corbeie novæ monachos, ad studium paupertatis hortantem, et commendantem eis per omnia, ut in nullo terrenorum cupidi essent, neque quidquam vellent accipere unde alii gravarentur; insuper etiam dicentem, quod multi non solum rectores ecclesiarum, sed etiam ipsi ibidem Deo degentes, qui sæculo renuntiassent videntur, ob id decepti essent quod rebus nimis abundarent. Item de Adalhardo et Wala tradit interlocutor Paschasius in lib. I cap. 18: *Ad hoc quippe duo isti eximii fundamenta in gentibus ad boream civitatis cum ponerent . . . tria ista omnino monebant, ne rebus multum ditescere gauderent, neque divitias sæculi appetere, ita ut in eis cor apponerent; sed omnino delicias et voluptates, ac si venena, fugerent. Ad ultimum, ne ullis, ac si pro religione, honoribus et fastu delectarentur superbiæ, ne forte ex toto fatescerent, et in vacuum deperirent: sicut in Galliis multas deperisse a religione ecclesia bene olim fundatas cernimus.* — 7° Adalhardo accommodat illud ex Horatio elogium:

Fortis et in seipso totus teres atque rotundus.

Idem Wala tribuit Epitaphium Arsenii in lib. I cap. 9. — 8° Zeuxis pictoris exemplum in medium adducit Adalhardi Vita num. 20, itidemque Epitaphium Walæ statim ab initio. — 9° Wala justitiam prædicant Adalhardi Acta, num. 32, ubi *justitiæ custos, et decus honestatis, oppressorum quoque justus oppressor* dicitur; in Epitaphium *justitia ferventior* in lib. I cap. 42. — 10° Quæ de novæ Corbeie conditione leguntur in primi operis num. 66, 67 et 68, omnino respondent iis quæ in secundi cap. 14 et sequentibus referuntur. — 11° Denique, ut cætera mittam, itidem utrobique characteres, idemque genius, idem stylus, eademque non raro verba, et quidem singularia: quale est *interdum* pro *interim*, quod in Actis Adalhardi num. 71 occurrit hoc sensu, et in Epitaphio, lib. I, cap. II, et alibi.